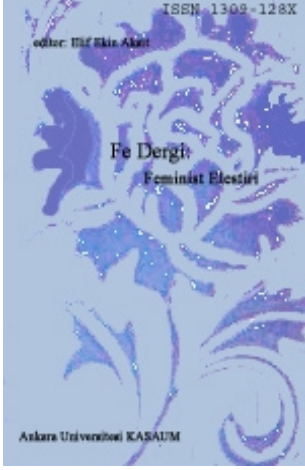

Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 10, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

**Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Dildeki
Performatif ve Yaralayıcı Dil**

Alev Özkazanç ve Özkan Ağaş

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 14 Şubat 2018

Bu makaleyi alıntılar için: Alev Özkazanç ve Özkan Ağaş, “Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Dildeki Performatif ve Yaralayıcı Dil” *Fe Dergi 10*, no. 1 (2018), 1-12.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/19_1.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Dildeki Performatif ve Yaralayıcı Dil
Alev Özkazanç* ve Özkan Ağaş**

Nefret söylemi, hukuk ile siyaset arasındaki kesitte tekinsiz bir yer işgal etmeyi sürdürüyor. Öyle ki nefretin taarruzları karşısında hukuktan koruma talep etmenin aciliyeti, sansür ve cezalandırma talebiyle göreve çağrılan hukukun muhafazakar dairelerinde kaybolma endişesiyle aynı anda güçleniyor. Oysa tek başına buradaki açmaz ve muğlaklık bile, nefret ifadelerini, hızla içerisine sürüklendikleri hukuk çemberinin dışında yeniden düşünmeyi şart koşturmaktadır. Nitekim bu makalede hedeflediğimiz şey de, nefret söylemine dair hakim yaklaşıma güçlü bir eleştiri getirmiş ve hukuku/devleti asıl fail yerine koyan politikaların sakıncalarına işaret etmiş olan Judith Butler'ın düşüncelerine atıfla söz konusu tartışmayı derinleştirmeye çalışmaktır. Burada Butler'ın argümanlarını özellikle dilin yaralayıcılığı, konuşmacıya atfedilen egemen rol ve performatif siyaset nosyonları üzerinden değerlendireceğiz. Butler'la birlikte biz de, dilsel yaralanmaya karşı koyan yaratıcı ve altüst edici bir performatif siyaset içerisinde üretilen failliğin önemini vurgulayacağız.

Anahtar Kelimeler: Judith Butler, Nefret Söylemi, Dilsel Yaralanma, Egemenlik Eleştirisi, Performatif Siyaset

Judith Butler's Critique of Hate Speech: Injurious Language, Sovereignty and Performative Politics

Hate speech continues to occupy an uncanny space between politics and law. The urgency of the demand for protection from law against the attacks of hatred is getting more acute alongside the anxiety of getting lost in the conservative labyrinths of law. This dilemma and ambiguousness itself is enough to rethink the hate speech outside the domain of law into which it is rapidly dragged. In this article we aim to deepen this debate with reference to Judith Butler's thought that bring a strong criticism to the dominant approaches to hate speech and point to the disadvantages of policies that position the state/law as the main agent. We will review Butler's arguments through the notions of linguistic vulnerability, the sovereign position attributed to the speaker and performative politics. Along with Butler we will emphasize the importance of agency that is produced within the creative and subversive performative politics that resist linguistic vulnerability.

Keywords: Judith Butler, Hate Speech, Linguistic Vulnerability, Critique of Sovereignty, Performative Politics

Giriş

Hukuk tarafından temellük edildiği haliyle söylersek "nefret saiki" (*hate motive* ya da "önyargı saiki", *bias motive*) yazılı veya yazılı olmayan anayasalarımız karşısında kırılğan ve yaralanmaya açık olanların siyasal ajandasını uzun zamandır meşgul ediyor. Lakin buna daima belirgin ve süreğen bir huzursuzluğun eşlik ettiğini vurgulamak gerekir. Buradaki huzursuzluğa *nefret* başlığının etrafına birikmiş bir dizi açmaz neden oluyor şüphesiz —özellikle de nefret ifadelerinin hukuk tarafından yasaklanması ve cezaileştirilmesi talebi söz konusu olduğunda bu açmazlar daha derinden deneyimleniyor.¹

Nefret saikiyle söylenmiş ifadeleri sansürleyen ve cezalandıran yasal düzenlemelerin yürürlüğe sokulması için yapılan çağrılar anti-ırkçı, feminist ve LGBTİ çevrelerde güçlü bir destek buluyor bir yandan. Fakat mevzubahis edilen şey nefret bildiren sözler dahi olsa, ifadenin bir şekilde hukukun cezalandırıcı denetimi

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Emekli)

** Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

altına sokulmasının olası sonuçları konusunda kaygılanmak da, nefretin doğrudan hedefi olan aynı muhalif çevrelere düşüyor genellikle. Diyebiliriz ki yükselen nefret dalgası karşısında hukuktan koruma talep etmenin aciliyeti, cezalandırma talebiyle göreve çağrılan hukukun muhafazakar dairelerinde kaybolma endişesiyle birlikte güçleniyor. Lakin çoğu durumda endişelenmek bile görece imtiyazlı bir korunaklılık gerektiriyor ve aciliyet baskısını bütün şiddetiyle hissedener hukukun şüpheli mecralarını nefretin yakın tehdidine tercih etmek zorunda kalıyor.

Ancak ne yazık ki hukukun tehditleri de çoğunlukla zannedildiği kadar uzak değildir. Hepsinden önce, yalnızca deneyimin bile defalarca kanıtlandığı üzere ne yasalar ne de mahkemeler nefretten muaftır, üstelik "adalet sarayı" bu husustaki tarafgirliğini doktrin, mevzuat, içtihat veya usulden kaynaklanan pek çok teknik mazeretin ardına gizlemekte de mahirdir, tabii bunu açıktan yapmayı tercih etmediği zamanlarda. Öte yandan hukuk, nefret ifadelerinin bağlamını ve kapsamını olması gerekenden çok daha geniş veya çok daha dar yorumlayarak da stratejik seçiciliğini sergileyebilir. İlki olduğunda, nefret saikiyle söylenmiş sözler karşısında gerçekten kırılğan olan grupların hukuk tarafından korunma talepleri, hukukun dolambaçlı koridorları içerisinden geri dönüp bu defa aynı grupların ifade ve temsil biçimlerini çok daha vahim bir şekilde, toplumun hakim kesimlerinin değerlerini ve hissiyatlarını incitiyor oldukları gerekçesiyle vurabilir pekala. İkincisi olduğunda ise, bu kez hukuk çok daha tehlikeli bir mecraya girmiş ve nefretin fiili mekanizmasına eklenmiş demektir, zira bu durumda hukuk, nefret ifadelerinin bazı hallerini görmezden geleceğini vadedmiş ve dolaylı olarak bunlara cevaz vermiştir. Her durumda, nefret ifadeleriyle olan hesabı yasalara ve mahkemelere bırakmak, paradoksal bir şekilde, ifade özgürlüğünün toplumun imtiyazlı kesimlerinin lehine muhafazakar bir yönde sınırlandırılması ve/veya bazı nefret ifadelerinin olumlanarak yerleşmesine imkan sağlanması gibi tehlikelerle yüzleşmeyi gerektirir. Öte yandan, nefret ifadeleriyle ilgili muğlak ve tartışmalı sorunlara nüfuz edebilmek için, onları hızla içerisine sürüklendikleri hukuk çemberinin dışında ve özellikle de siyasal öznelliğin kuruluşuyla ilişkilendirerek yeniden düşünmek şart görünüyor.²

Nitekim bu makaledeki amacımız da, nefret ifadelerinin hakim ele alınma şekline dair bundan yaklaşık yirmi yıl önce güçlü bir eleştiri getirmiş ve hukuku/devleti asıl fail yerine koyan sansürcü politikaların sakıncalarına işaret etmiş olan Judith Butler'ın görüşlerinin bazı uğraklarını, 1997 tarihli *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (Galeyana Gelen Konuşma: Bir Performatif Siyaseti) adlı kitabını merkeze alarak sergilemeye, Butler'ın hukuk biçimi yerine siyasal öznelliğe dikkat çeken yaklaşımının kimi unsurlarını hatırlatmaya çalışmaktır (Butler 1997; ayrıca bkz. Bell 1999; Schaff 2000; Smith 2001; Salih 2002, 99-117; Schwartzman 2002; Kirby 2006, 86-107; Boucher 2006; Rothenberg 2006; Lloyd 2007, 107-133; Jagger 2008, 115-135; Shulman 2011; Failer 2016). Burada Butler'ın argümanlarını özellikle dilin yaralayıcılığı, konuşmacıya atfedilen egemen rol ve performatif siyaset sorunlarına yaklaşımı üzerinden değerlendireceğiz. Butler'la birlikte biz de, nefret söylemine karşı hukuka/devlete başvuran yaklaşımın aksine, yaranılmaya karşı koyan yaratıcı ve altüst edici performatif bir siyasetin ürettiği failliğin önemini vurgulayacağız.

Butler'ın nefret söylemi eleştirisi bir yandan dil, toplumsallık ve performatifliğe dair kuramsal bir müdahale içeren, öte yandan egemenlik, devlet ve hukuk eleştirisine ve oradan hareketle ilerici siyasetin sorunlarına uzanan çok geniş bir kapsama sahip. Bu yazının sınırları içerisinde biz, söz konusu kapsamlı eleştirinin özellikle dilsel performatif ve yaranılma ile ilgili kısımlarına odaklanacağız. Bu çerçevede öncelikle dildeki performatif sorununu ele alarak, Butler'ın dilbilimci J. L. Austin'in performatif ifadelerle ilgili görüşleriyle girdiği eleştirel diyalogu ayrıntılı olarak açıklamaya çalışacağız. İkinci olarak Butler'ın asıl derdi olan dilsel yaranılma meselesi bağlamında onun nasıl Austin'in ötesine geçerek dil, beden, kırılğanlık ve toplumsal varoluş arasındaki sıkı bağlantıya dikkatimizi çeken daha derin bir görüş geliştirdiğini göstermeyi hedefliyoruz. Nihayet, bu makale Butler'ın, nefret söyleminin gücü ve güçsüzlüğüne dair vardığı çarpıcı sonuçları açıklayan bir bölümle sonlanacak. Bu son bölümde nefret söyleminin yapısına ve özellikle de tehdit ifadelerinin performatif konumuna dair yaptığı sorgulamaları açıklayacak ve Butler'ın saldırgan ifadelerin güçlerini onların elinden almak için geliştirdiği öneriyi dikkat çekeceğiz.

Dildeki performatif

Günümüzde queer ve feminist kuramın önde gelen düşünürlerinden biri ve aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun yıllardır LGBTİ mücadelesi içerisinde yer alan bir politik aktivist olarak Judith Butler'ın nefret söylemi hakkındaki düşünceleri ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir. Zira Butler, 1990'lı yılların ilerici/muhafif çevrelerine bir hayli hakim olan (etkileri bugün de devam eden) görüşlerin aksi istikametinde tutum almış ve bunların güçlü bir eleştirisine dayalı alternatif bir yorum sunmuştur. Doğrusu 1990'lardan günümüze nefret

söylemi hakkındaki asıl tartışma hep aynı temel hattın etrafında dönmektedir: ifade özgürlüğü (*free speech*) ile nefret söylemi (*hate speech*) arasındaki gerilim. Kırılğan grupları nefret söyleminden korumak, ifade özgürlüğüne halel getirmeden nasıl mümkün olacaktır? Sorun neredeyse en başından itibaren bir hukuk sorunu veya hukukun içerisinden dolanarak yanıtlanması gereken bir soru şeklinde formüle edilmiştir. Butler ise söz/ifade sorununa başka ve daha geniş bir açıdan yaklaşabileceğimiz yeni bir mecra açar. Bu yalnızca sansür ve cezalandırma taleplerinin muhtemel sakıncalarına ve tehlikelerine işaret eden bir yaklaşım değil, aynı zamanda her iki tedbirin nihai kifayetsizliğine dair yapılmış oldukça erken bir uyarıdır. Çünkü her söylem gibi nefret söyleminin de sabitlenemez atıfsal dolaşımını ve dolayısıyla kendini durmaksızın çoğaltan karmaşık işleyişini ne sansürle ne de cezalandırmayla durdurmak mümkündür. Butler, soruna başka bir yerden yaklaşmayı deneyecek ve nefret ifadelerinin suç sayılmasının eleştirisini de içeren güçlü bir performatif siyaset kavrayışı geliştirmeyi önerecektir.

Performatif kavramı, Butler'ın külliyatı içerisinde birden çok bağlamda kullanılan merkezi öneme haiz kavramlardan biridir. Butler bu kavramı ilk olarak *Cinsiyet Belası*'nda kullandığında, toplumsal cinsiyetin *performatif* üretimine odaklanıyordu. Burada söz konusu olan şey, verili bir öz veya bir kimlik gibi gömülü halde bulunan şeyin kendini dışavurması, gizlediği hakikati bu defa açıktan icra etmesi, sergilemesi gibi bir şey değildir; tam tersine, böyle bir iç nüve veya töz etkisini üreten, ona hileli bir şekilde istikrar, tutarlılık veya süreklilik atfeden şey edimler, bedensel hareketler ve arzunun bir araya gelişidir: "Bu tür edim, bedensel hareket ve icralar genellikle *performatifler*, yani dışavuruyormuş gibi yaptıkları öz veya kimlik aslında bedensel işaretler ve diğer söylemsel yollarla üretilen ve sürdürülen *üretilerdir*. Toplumsal cinsiyetli bedenin performatif olması demek, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmaması demektir" (Butler 2008, 224). Fakat bu makalede biz, Butler'ın performatif kavramına yaptığı ve kimi zaman yanlış anlamalara da neden olan bu ilk atfı bir yana bırakıp, *Excitable Speech* adlı kitabında aynı kavramın bu defa siyasi söylemin kurucu unsuru olarak üstlendiği ayrıcalıklı role göndermede bulunmaya çalışacağız (Butler 1997). Zira bu kitabında Butler, dilsel kırılğanlık ve yaralanabilirlik sorusu bağlamında nefret söyleminin bir eleştirisini yapmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi söylemin performatifliğine dair kuramının ana hatlarını da oluşturmaktadır.³

Butler kitabının iki temel eksen arasında hareket ettiğini söyler: retorik ve politik eksenler. Kitaba adını veren *excitable speech* ifadesi de zaten bu arakesite işaret ediyor. İronik bir şekilde Butler bu ifadeyi hukuktan ödünç almıştır. Hukuk dilinde *excitable* sıfatıyla nitelenen ifadeler, belirli bir baskı ve zorlamanın tesiri altında, dolayısıyla konuşmacının aklı başında olmadığı durumlarda yapılan, haliyle mahkemelerde geçerli sayılmayacak türden konuşmalar, genellikle de itiraflardır (a.g.e., 15). Konuşanın söylediklerine tam olarak hakim olamadığı, korkuyla, panikle, heyecanla veya başka şekillerde galeyana gelmiş, müteheyyiç bir söylemdir söz konusu olan. İşte, Butler aslında bunun bütün söylemlerimiz için geçerli olduğuna dikkat çeker: İfadelerimiz daima bir şekilde bizim kontrolümüz dışındadır (a.g.e., 15). Böylelikle Butler, konuşan ile onun tarafından söylenenler arasında, konuşanın söyledikleri üzerine kapanmasını, onun üzerinde eksiksiz bir hak iddiasında bulunmasını engelleyen ve nihai olarak da kapatılması mümkün olmayan bir mesafenin olduğunu ima eder —ki bunu şimdilik not etmekle yetinelim.

Yukarıda duyurmuş olduğumuz gibi, Butler'ın bu kitapta yapmak istediği şey nefret ifadeleriyle ilgili muğlaklığa yaklaşmaya çalışmaktır. O nedenle öncelikle yanıt aradığı soru, "Dil nasıl olur da yaralayabiliyor?" sorusudur. Bu sorunun etrafında dolaşan Butler, dilsel varlıklar olmamızın ne anlama geldiğini açıklamaya çalışır. Ona göre dilin yaralayabilmesinin nedeni, varolmak için dile ihtiyaç duyan, yani varlığı dilde öteki tarafından çağrılmamıza bağlı olan, ötekine bağlı olan kırılğan varlıklar olmamızdır. Dildeki şiddet de buradan kaynaklanır. Butler şöyle söyler: Dil tarafından yaralanabiliyor olmamız, dil bağlamında, onun koşullarına tabi olarak kuruluyor olmamızın bir sonucu mudur? Eğer dil tarafından oluşturuluyor/biçimlendiriliyor isek, o halde bu oluşturucu/biçimlendirici güç, üstün güçleriyle bize ta en başından beri saldıracak/aşağılayarak bizim onun hakkında verebileceğimiz her kararı öcelemede ve koşullandırmaktadır (a.g.e., 2). Butler böyle bir dil ve toplumsallık analizinden hareketle, özellikle yaralayıcı olan, tehdit içeren, saldırgan ifadeler ve bu türden ifadelerle "nefret söylemi" yaklaşımı tarafından atfedilen güçlere odaklanır, bunun eleştirisine girişir. Ona göre bu yaklaşım, performatifliğe dair hatalı bir kavrayışa dayanmaktadır (a.g.e., 13-25). Butler, egemenlik fantezisi tarafından büyülenmiş, söylediklerine mutlak bir şekilde hakim ve söylediğini dolaysız şekilde gerçekleştirmeye muktedir olduğu farz edilen, dolayısıyla dilde egemeni yeniden icat eden bir performatiflik kavramıyla çalışmaz. İlerleyen kısımlarda yeniden vurgulayacağımız üzere, Butler'a göre performatif edimlerin başarısı asla baştan garanti altında değildir.

Söylerken yapmak

Butler'a göre yaralayıcı ifadeler sorunu, özellikle adlandırma ile ilişkilidir ve bir adla çağrılmak dilsel yaralanmanın ilk biçimlerinden biridir. Ancak bu, tüm adlandırmaların yaralayıcı olduğu anlamına gelmez. Evet, bir adla çağrılmak kişiyi dondurup sabitler, hatta bazı durumlarda adlar doğrudan yaralar, aşağılar ve küçük düşürür. Fakat diğer taraftan bir adla çağrılmanın yarattığı başka bir ihtimale de dikkat çeker Butler: Bir adla çağrılan kişiye, paradoksal olarak, belirli bir toplumsal varoluş imkanı da tanınmış olur. "Böylece yaralayıcı bir hitap, seslendiği kişiyi sabitleyormuş ya da felç ediyormuş gibi görünebilir, ama beklenmedik ve kişiyi muktedir kılan bir tepkiyi de doğurabilir" —nitekim hitap edilmek aynı zamanda adlandırılmak/çağrılmak demekse, saldırgan bir çağrı, tam da bu saldırgan çağrıya karşı koymak için dili kullanacak bir öznenin oluşumunu başlatma riskini de almış demektir (a.g.e., 2).

Peki sözcüklere atfedilen bu gücü anlamak nasıl mümkün olacaktır? Butler bu soruya yanıt aramaya çalışırken, dil felsefesine sarsıcı bir dizi müdahalede bulunmuş olan John L. Austin'in düşünceleriyle eleştirel bir diyaloga girer. Austin, bir ifadenin gücünün, yani performatif karakterinin nereden geldiğini kavramak için, öncelikle bu ifadeyi içerisinde üretildiği "toplam konuşma ortamı"na (*total speech situation*) yerleştirmek gerektiğini öne sürüyordu. Nitekim ne zaman basitçe sözden ibaret görülen saptayıcı ifadeler (*constatives*) ile söylediği şeyi aynı zamanda icra da eden performatif ifadeler (*performatives*) arasındaki ayrımın zannedildiği kadar kesin olmadığı konusunda bizleri uyarmak ve dildeki kaçınılmaz performatifliği kayda geçirmek istese, dikkatleri hep aynı yere çekme gereği duyuyordu: "toplam konuşma ortamında üretilen toplam söz edimi" (Austin 2009, 83; 160). Ancak söz edimindeki performatif yanın belirli bir uyuşum ve bağlama atıfla koşullanmış ya da çerçevelenmiş olduğuna dair bu iddia, Butler için biraz belirsiz ve tartışmalıdır. Zira Butler'a göre, konuşma ortamındaki bu toplamın sınırlarının ne olduğu, nerede başlayıp nerede bittiği, belirli sınırlara kapatılıp kapatılamayacağı hakkında ciddi bir belirsizlik vardır. Ancak Butler'ın bu eleştirisinden önce, Austin'in dildeki performatif öğeye odaklanan ve onu görünür hale getiren kavramsal icatlarının üzerinde kısaca durmamız gerekiyor.

Austin'in dildeki performatifliğe dair incelemesi ilk bakışta kendiliğinden açılmış gibi görünen bir ayrımla, yani doğru/yanlış olmakla nitelenebilecek *saptayıcı* sözcelemeler ile isabetli/isabetsiz olmakla nitelenebilecek *performatif* sözcelemeler arasındaki ayrımla başlar. Burada Austin, sağduyunun vazettiği şeye sadık kalıyor gibidir bir yandan: *ifade* ile *eylem* arasında bir fark olduğunu varsaymak. Fakat bir şey *söylemek* ile bir şey *yapmak* arasında gündelik deneyimlerimizde pek de çekinmeden atıfta bulunmaya alışık olduğumuz ayrım bir kere dilin içerisine taşındığında, bundan zuhur eden açmazlardan kurtulmanın kolay bir yolunun bulunmadığını idrak etmek de uzun sürmeyecektir. Başlangıçta Austin, dile betimleyici ve saptayıcı bir rol, hatta bir tür saydamlık atfeden geleneksel yaklaşımı doğrudan karşısına almıyor gibi görünür. Bu aşamada yapmak istediği şey, dildeki başka bir boyutun varlığını, yani performatiflerin ayrıksı yanını ve saptayıcılardan farkını kaydetmekten ibaret gibidir. Ancak aslında bundan çok daha fazlasıdır hedeflediği şey: Austin argümantasyonunu derinleştirdikçe, saptayıcılar ile performatifler arasındaki ayrımın kesinliğinden asla emin olamayacağımızı gösteren işaretleri dikkatimize sunmaya başlar ve nihayetinde de söz konusu ayrımın performatif olanın lehine belirsizleşmekten kurtulamayacağını ilan eder. Austin'in dil hakkındaki geleneksel yaklaşıma dahil ettiği bu eklentinin tehlikeli yanı böylelikle kendini açığa vurmuş olur —dilde performatif olanı olmayandan ayırma girişimlerinin tümünün kronik bir başarısızlıkla malul olduğu gösterildiğinde, bundan çıkarmamız beklenen ders, elbette dilin kaçınılmaz bir şekilde performatif olduğudur: *Bir şey söylemek bir şey yapmaktır!*

Şüphesiz bu kritik bir andır, lakin bütün sorunların çözüme kavuştuğu değil, her şeyi yeniden ve en baştan ele almayı zorunlu kılan bir an. Çünkü evet, bir şey söylemek her durumda bir şey yapmaktır, ancak her durumda aynı şeyi yapmak değil! Dolayısıyla Austin artık söz ile edim arasındaki (saptayıcılar ile performatifler arasındaki) eski ayrımı askıya alıp, bu defa farklı söz edimleri arasında yapılan yeni bir dizi ayrım önerecektir: i- düzsöz edimi (*locutionary speech act*), ii- etkisöz edimi (*perlocutionary speech act*) ve iii- edimsöz edimi (*illocutionary speech act*). Düksöz edimi, "bir şey söylemenin sözcüğün normal bütün anlamlarında bir şey yapmak olduğu" gerçeğine karşılık gelir, yani birtakım seslerin sözcelenmesi en genel anlamda seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimlerinin gerçekleştirilmesine tekabül eder ("bir şey söylemek bir şey yapmaktır") (a.g.e., 117). Etkisöz edimi ise, yalnızca belirli bir tümceyi sözcelemekle kalmayıp, bir şey söyleyerek başka bir şeye de yol açtığımız, yani söylemek yoluyla veya aracılığıyla, fakat sonradan, söylediklerimizin bir etkisi olarak başka şeylerin gerçekleşmesine neden olduğumuz durumlara denk düşer, ki böylesi durumlarda ifade ile yarattığı etki arasına bir boşluk girmiş demektir —inandırmak, ikna etmek,

vazgeçirmek, şaşırtmak, yanıltmakta olduğu gibi ("bir şey söyleyerek bir şey yapmak") (a.g.e., 129). Austin'in özellikle üzerinde durduğu ve diğer ikisinden ayırmaya çalıştığı üçüncü biçim ise, gerek bir şey söyleme ediminde bulunmaktan (düzsöz), gerekse de bir şey söyleyerek başka bir şeye yol açmaktan (etkisöz) farklı olarak, bir şey söylediğimiz anda bir şey de yapmış olduğumuz durumlardır: Edimsöz ediminden kasıt, bir şey söylerken *aynı anda* söylediğimiz şeyi icra da ediyor olduğumuzdur ("bir şey söylerken bir şey yapmak") (a.g.e., 121). Austin'in verdiği kimi örnekler şunlardır: bir evlilik töreni sırasında ("Evet, X'i karım olarak kabul ediyorum"), bir geminin pruvasında şişeyi kırarken ("Bu gemiye 'Queen Elizabeth' adını veriyorum"), bir vasiyetname okunuyorken ("Saatimi kardeşime miras bırakıyorum"), biriyle bahse girerken ("Seninle beş lirasına bahse girerim, yarın yağmur yağacak") veya bilgilendirmek, emir vermek, uyarmak, taahhütte bulunmak gerektiğinde söylenen sözler (a.g.e., 43). Örneklerde de görüldüğü üzere, edimsöz edimleri herhangi bir şey betimlemez, aktarmaz veya saptamada bulunmaz —burada bir şey söylemek, tam da söyleyerek bir şey yapmak demektir.

Elbette Austin işlerin bu kadar basit ve ayrımların bu kadar belirgin olmadığı, nihayetinde bu türden çözümlemelerin bir dizi soyutlamaya dayandığı konusunda okuyucuyu uyarır, ancak bazı kritik noktaları bulup öne çıkarmak da yine aynı çözümlemeler sayesinde mümkün olmaktadır. Nitekim edimsözlerde onun asıl ilgisini çeken şey, dilin burada edindiği farklı türden işlevler, yani edimsözlerin performatifliğinde kendini dışavuran güçlerdir. Austin, edimsözleri güçlerine göre birbirinden ayırmayı denediğinde onları şöyle sınıflandırır: i- hüküm gücü belirten ifadeler (*verdictives* —bir jüri, bir yargıç, bir hakem tarafından verilen kararlar), ii- icra gücü belirten ifadeler (*exercitives* —atama yapmak, oy kullanmak, emretmek, ısrar etmek, tavsiyede bulunmak, uyarmak), iii- sorumluluk yüklemeye gücü belirten ifadeler (*commissives* —söz vermek, taahhütte bulunmak, niyet beyan etmek), iv- davranış/tutum bildirme gücü belirten ifadeler (*behabitives* —özür dilemek, tebrik etmek, övmek, taziyede bulunmak, beddua etmek, meydan okumak), v- açıklama/serimleme gücü belirten ifadeler (*expositives* —yanıt vermek, savunma yapmak, iddia etmek, kabul etmek) (a.g.e., 162-163). Sahip oldukları güçler nasıl tasnif edilirse edilsin, en nihayetinde edimsözlerin bu güçlerini sergileyip sergilemeyecekleri, daima bir uyuşmanın varlığına, Austin'in ifadesiyle, "belirli bir uyuşumsal (*conventional*) etkisi olan kabul görmüş uyuşumsal bir işlem"e tabidir (a.g.e., 51; 61). Edimsözler, "belli bir (uyuşumsal) gücü olan sözcelemeler"dir veya başka şekilde söylersek, "bir uyuşuma uygun davranarak yapılan" edimlerdir (a.g.e., 129; 126). Ve başka pek çok uyuşumsal edim gibi edimsöz edimleri de, genel yapısı itibarıyla ritüellerin ve törenlerin özelliklerine sahiptir (a.g.e., 55). Nitekim edimsözleri yerinde ve isabetli, yani mümkün kılan şey de, bu uyuşuma uygun şekilde atıfta bulunabilmesi, ritüelin veya törenin eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesidir, aksi halde edim başarısız sayılacaktır (ya hükümsüz ya da sahtekarca, başka ifadelerle söylersek, ya boşa gitmiş ya da suiistimal edilmiş, fakat her durumda performatif olmaktan uzak, isabetsiz bir edim söz konusu olacaktır) (a.g.e., 49-83).⁴ Austin, bir ifadenin performatif karakterini anlamak için, söz konusu ifadeyi belirli bir uyuşım ve bağlam dahilinde çerçeveleyen toplam konuşma ortamına yerleştirmek gerektiğini bu nedenle ileri sürüyordu. İşte, tam bu noktada Butler, edimlerin tabii olduğu uyuşumsal, aynı zamanda ritüel ve törensel sınırlarının nasıl belirlenebileceğine dair sorusunu ortaya atar.

Butler, sözcelendikleri anda edimsözlerin bazı uyuşumları yardıma çağırıldığı gerçeğini reddetmez elbette, fakat bu ifadeler tarafından varsayılan uyuşumların çevrelenebilir, sabitlenebilir, sınırlandırılabilir olduğu fikrine itiraz eder. Böylesi bir sınırlandırmanın mümkün olmadığını gösterebilmek için Butler, önce Austin'in kendi çözümlemelerinden birine başvurur: Austin, yukarıda belirttiğimiz üzere, her uyuşumsal edim gibi edimsözlerin de belirli bir ritüel veya törensel formda icra edildiğine dikkat çekiyordu. Fakat aynı zamanda bu, bir edimsözün icra edildiği anın zannedildiği kadar tecrit edilmiş bir *an* olmadığı anlamına da gelmez mi? Evet, edimsözlerin ayrıksı yanı, söyleme ile yapmanın birbirinin üzerine kapandığı bir uğrakta icra edilmeleridir (söylerken yapmak), ki performatifliğindeki güç de buradan gelir. Lakin edimsözlerin uyuşumsal olduğu, üstelik belirli bir ritüel veya törensel formda gerçekleştiği söyleniyorsa eğer, bu onların *tekrar* edildiği, yani zaman içerisinde tekrarlanmaya tabii olduğunu da gösterir. Demek ki bu türden söz edimlerine has performatiflikte, onu icra edildiği ana bağladığı kadar ondan çıkaran bir şeyler de vardır. Bu nedenle Butler, edimsözlerin kendi performatifliğini ifade edildikleri anda kazandıklarını söylemekle yetinmez, ifade anının asla tecrit edilmiş tek bir andan ibaret görülmemesi gerektiğine de dikkat çeker: "Ritüeldeki an yoğunlaştırılmış bir tarihsellik: O kendini hem geçmiş hem de gelecek yönünde aşar, ki zaten o, ifade anını kuran ve ondan kaçan, önceden söylenmiş olan ve sonradan söylenecek olan sözlerin bir etkisidir." (Butler 1997, 3) İşte Butler, tam da bu sebeple, yani ifadelerimizin gücü ve performatif etkisi yalnızca icra edildikleri şimdiye değil, aynı zamanda hem geçmişe hem de geleceğe atıfta bulunmaya devam eden yoğunlaşmış bir anın açıklığına bağlı olduğu için ve bu

"fazlalık" hiçbir zaman tam olarak ele geçirilip tanımlanamayacağı için, toplam konuşma ortamının sınırlı bir biçim almasının imkansız olduğunu ileri sürer.⁵ Başka bir şekilde söylersek, sözcüklerin anlamı asla nihai olarak bir doyuma ulaştırılamaz, zira hiçbir söz edimi tecrit edilmiş bir uğrakta icra edilmez, tersine her söz edimi geçmiş, şimdi ve hatta gelecekteki öngörülemez anlamlarının bir yoğunlaşması içinde meydana gelir (Salih 2002, 102). Öyleyse konuşma edimlerindeki performatif gücü anlamak için onlara izole bir an ve sınırlı bir bağlam içerisinde yaklaşmak yeterli değildir, zira ne böylesine tecrit edilmiş bir anın varlığından, ne de baştan bu denli tanımlanmış ve hakim olunmuş bir bağlamın mevcudiyetinden bahsedilebilir.

Sözün şiddeti: Dilsel yaralanma

Unutmamak gerekir ki Austin'den farklı olarak, Butler'ın gündeminde özellikle yaralayıcı ifadeler ve bu türden ifadelerin dilin performatifliğiyle olan ilişkisi bulunmaktadır. Nitekim bağlam sorununu bu şekilde yeniden ele almak istemesinin gerisinde, bir yandan nefret ifadelerinin dahi yeniden adlandırma ve konumlandırmadan muaf olmadığını vurgulama (ki buna daha sonra geleceğiz), diğer yandan da dildeki yaralayıcı gücün nereden geldiği ve neye benzediğine dair çözümlemelere yer açma gayreti vardır. Zira Butler'a göre, bir söylem tarafından yaralanmış olmak, hepsinden önce bir bağlam kaybından mustarip olmak demektir. Dilsel yaralanma, kişiyi tam olarak nerede olduğuna, konuşanlar arasındaki yerinin neresi olduğuna dair bir belirsizlik ve kaygı halinin içerisine sürükler. Hatta Butler, yaralayıcı bir söylemdeki bu öngörülemez/beklenmedik şeyin, yaralanmaya yol açan asıl şey olduğuna dikkat çeker: kişinin bütünüyle kendi kontrolü dışında bir yere konulduğu hissi (Butler 1997, 4). İşte bu yüzden yaralayıcı bir hitap kişiye yolunu ve yönünü kaybettirir, üstelik yalnızca bilinemez bir geleceğe maruz bıraktığı için değil, aynı zamanda mekanı ve zamanı yamulttuğu, kişiyi nerede ve ne zaman yaralandığına dair bilgiden mahrum bıraktığı için de. Maruz kaldığı hitap onu yerinden etmiştir, yeni yeri ise oldukça tekinsiz ve uçucudur —öyle bir yere konulmuş olabilir ki, orası bir yer bile olmayabilir (a.g.e., 4)! Butler'ın, yaralayıcı bir söz ediminin etkilerini çözümleyebilmek için Austin'den neleri ödünç aldığı ve fakat neden bunlarla yetinemediği anlaşılıyor. Dilsel bir yaralanmanın neye benzediğini gösterebilmek için bağlam kadar bağlamsızlaştırma, yerleştirme kadar yersizleştirme, anlamların öngörülebilir ve hakim olunabilirliği kadar öngörülemez ve hakim olunamazlığı hakkında da düşünmek zorundadır Butler. Üstelik bunları yaralayıcı bir hitabın nesnesini nasıl hedef aldığını anlamak için değil sadece, çok daha önemlisi, böyle bir hitaba nasıl karşılık vermek gerektiğini anlamak için de kullanacaktır. Ancak buna geçmeden önce, yaralayıcı bir hitabın niteliği ve etkileri üzerine Butler'ın birkaç çözümlemesini daha aktarmamız gerekir.

Görüldüğü üzere, nefret ifadeleriyle ilgili tartışmanın ilk boyutu, bir söz ediminin performatif gücüyle, yani bir şey söylerken yapıyor olduğumuz şeyin statüsüyle ilgilidir, ki buradaki asıl soru şudur: Bir şey söylerken bir şey de yapıyor olduğumuza göre, nefret bildiren bir ifadenin tam olarak *yaptığı* şey nedir? Daha açık sorarsak, dilsel yaralanma nedir? Veya dil tarafından yaralanabilir (aynı zamanda dil vasıtasıyla yaralayabilir) varlıklar olmamızın anlamı nedir? Elbette bunu başka sorular da izleyecektir: Dilsel olan ile olmayan eylemlerimiz arasındaki ayrımın büsbütün ortadan kalktığını iddia etmiyorsak eğer, bir nefret ifadesinin sebep olduğu *dilsel* bir yaralanma ile fiziksel bir saldırının sebep olduğu *bedensel* bir yaralanmayı birbirine bağlayan ve birbirinden ayıran şey nedir? O halde nefret söylemine dair tartışmanın ilkinin takip eden ikinci bir boyutu daha var demektir: Dildeki şiddetin ayırt edici yanı nedir? Nefret ifadeleriyle kendini icra eden şiddetin diğer şiddet türlerine kıyasla statüsü nedir? Elimizde, *dilsel* şiddeti *fiziksel* şiddetten ayıran güvenilir bir ölçüt bulunuyor mu gerçekten?

Butler, nefret söylemine yönelik eleştirel yaklaşımlarda, dilsel ve fiziksel sözdağarcığını birbirine bulaştıran metaforik ifadelerle sıkça karşılaşıldığından söz eder ("sözel saldırı", "yaralayıcı sözcükler", hatta Türkçedeki güzel bir ifadeyle "dil yarası" derken olduğu gibi). Fakat burada dikkat çekici olan şey, aslında dilsel yaralanmaya özgü bir dilin mevcut olmayışıdır; buradaki sözcükler genellikle fiziksel bir yaralanmayı tarif eden ifadelerden seçilmektedir. Bu durum her ne kadar dilsel bir yaralanmanın alameti farikası üzerine düşünmeyi güçleştiriyorsa da, Butler, fiziksel yaralanmanın sözcüklerine yapılan bu bariz atfı önemser. Nasıl oluyor da sözcükler bir yumruk gibi hissediliyor? Belki daha önemlisi, belirli hitap biçimleri vasıtasıyla sözcükler nasıl oluyor da bedeninin içerisinden dolanabiliyor, üstelik hem ona güç verici hem de onu tehdit edici bir şekilde? Butler'a göre sözcüklerdeki bu çift taraflılık önemlidir, çünkü belirli sözcüklerle hitap edilmek, belirli şekillerde adlandırılmak, dil ile beden arasındaki ilişkinin derinliğine dair önemli bir işaretir aslında: Dil bedene hitap ettiğinde, onu bir şekilde adlandırdığında, aynı zamanda onu toplumsal bir varoluş olarak tanımış ve çağırılmış olur, yani dil orada öylece hazır bekleyen bedeni keşfetmez, bizatihi onu oluşturur.⁶ Fakat böylelikle bedeni erişilebilir/ulaşılabilir de kılmış olur. Öyleyse daha en başında beden dile dışsal değildir ve dil, bedeni kültürün

içerisinde hem mümkün, hem de açık, kırılğan ve yaralanabilir kılar. Hegelci tanınma nosyonunu kendi üzerine bükerek Butler, tanınan bir varlık oluşturmak gibi, onu *object* hale getirerek tanınmanın dışına atmanın da hitaba içkin olduğuna işaret eder (a.g.e., 5). O halde dil ile beden, tanınma ile kırılğanlık, aynı dilsel hitabın etrafında toplanır, birbirine yakınsar, birbirini ima eder: Dil tarafından yaralanabiliyor olmamızın gerisinde, dilin eklentisel veya sentetik bir kapasitesi değil, dilin doğrudan bizleri var eden, tanınabilir kılan, dolayısıyla erişilebilir/ulaşılabilir de kılan, varlığımızın bir başkasının hitabına bağımlı olduğunu durmaksızın hatırlatan ve tekrarlayan yanı bulunmaktadır: Eğer dil bedeni idame ettiren, güçlendiren, sürdüren şeyse, aynı zamanda onun varlığını tehdit de edebilir (a.g.e., 5). Dilin içerisinde her iki güç de mevcuttur. Ve eğer dilin yaralayıcılığı beden derhal üzerinde hissediyorsa, bu hiç de boşuna değildir. Ancak görüldüğü üzere Butler, dilin beden üzerinde oluşturucu ve yaralayıcı güçlere haiz olduğunu birlikte vurgulamanın önemine dikkat çekiyor.

Elbette bütün bunlar bizi bir sonraki açmaza, yani dil ile şiddet arasındaki, dilsel şiddet ile fiziksel şiddet arasındaki ilişkinin ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği sorusuna götürüyor. Aslında dilin içerisindeki şiddet sorununu bir süreliğine paranteze alıp dil ve şiddeti birbirine dışsal şeyler olarak değerlendirdiğimizde, muhtemelen varacağımız ilk sonuç ikisi arasındaki asimetri olacaktır. Butler, Elaine Scarry'nin şiddeti dilin karşısına (ve tersi) yerleştiren sözlerini hatırlatır: Şiddet yalnızca bedeni hedef almaz, aynı zamanda dili de hedef alır (a.g.e., 6). Beden çok ağır bir şiddete maruz bırakıldığında, pek çok tanıklık tarafından doğrulandığı üzere, ilk yitirilen şeyler arasındadır dil —böyle anlarda şiddet dilin bütün imkanlarını ezip geçebilir ve kendi etrafını yaydığı suskunlukla ıssızlaştırabilir. Ya da dil saldırıya meydan okuyabilir ve bütün kırılğanlığına rağmen şiddetin karşısına dikilebilir, ki bazen yalnızca bir dile sahip olmayı sürdürmek bile şiddet karşısında direnmek anlamına gelir. Hatta bazen baskı altında belirli bir şekilde konuşmaya zorlandığında, dil bu defa bile isteye suskunluğa gömülerek ayak diremek mecburiyetinde de kalabilir. Fakat her durumda söz konusu olan şey buysa, yani dil ve şiddet genellikle birbirlerini karşıt konumlarda buldukları asimetric bir oyuna tabiyse, şiddet bedenle birlikte dili de vuruyor ve onu etkisiz hale getiriyorsa, dilin bizatihi içerisinde icra edilen şiddeti nereye koymak gerekir? Dilde vuku bulan şiddet ile dili dumura uğratan şiddet arasındaki ayrım hakkında ne söylenebilir? Butler, nefret bildiren bir hitabın tıpkı bir yumruk gibi hissedilmesinin gerisinde, dilin dolaysız bir şekilde bedenün kültürel kuruluşuna dahil olduğu ve en başından itibaren bedeni katediyor olduğu gerçeğini buluyordu. Ancak her ikisinin de bedeni hedef alıyor ve bedende yankılanıyor olması, yaralayıcı bir hitabı yaralayıcı bir yumrukla aynı şey yapmaz. Butler'ın yanıtını aradığı sorular da bununla ilgilidir: Şiddetin dildeki işleyişinde onu diğerlerinden ayıran kendine has bir şeyler olmalı.

Bu noktada Butler, Toni Morrison'un yardımına başvurur (a.g.e., 6). Morrison sorunun odağını çarpıcı bir şekilde değiştiriyor ve dilin şiddetle olan gerilimini dilin içerisine taşıyordu —dile dışarıdan yönelen şiddete veya dışsal bir şiddetin dildeki temsiline odaklanmak yerine, bizatihi dilde tezahür eden ve neticede dilin kendisini hedef alan, onu içeriden tehdit eden şiddete odaklanmak. Şöyle söylüyordu Morrison: Baskıcı dil şiddeti temsil etmekten fazlasını yapar, bizzat kendisi şiddettir! Baskıcı dil bilginin sınırlarını temsil etmekten de fazlasını yapar, bizzat kendisi bilgiyi sınırlandırır! Morrison'un şüpheliler listesi oldukça kabarık: devletin karartmacı ve sansürleyici dili, aldırışsız medyanın kabalık ve gaftan çekinmeyen dili, akademinin kibirli fakat kireçlenmiş dili, bilimin meta güdümüne girmiş dili, etikten nasibini almamış hukukun habis dili, azınlıkta olanları ayırma ve dışlama üzere tasarlanmış fakat ırkçı yağmacılığı edebi yüzünün arkasında gizleyen başka diller (Morrison 1993). Morrison bütün bunlar karşısında hepimizi uyanık kalmaya davet ediyordu, çünkü baskıcı dil kendi dışındaki, ötesindeki veya berisindeki bir başka şiddet edimine vekalet etmez, onun yerine de geçmez. Baskıcı dil bütün ayrıksılığıyla kendi eylem türünü sahneler ve kendi şiddetini icra eder. Peki dilin içerisinde zuhur eden bu şiddet, dili neyle tehdit etmektedir? Diğer bütün şiddet türlerinin nihai ufkunda ne bulunuyorsa onunla, yani ölümlerle... Zira Morrison, dili yalnızca bir sistem olarak değil, aynı zamanda yaşayan bir şey olarak da ele almamız gerektiği fikrindedir: Dilin bütün canlılığı, onu konuşanların, okuyanların ve yazanların mevcut, hayali ve muhtemel hayatlarını resmetme becerisine bağlıdır (a.g.e.). Öte yandan bu, yaşayan her şey gibi dilin de kırılğan olduğu anlamına gelir. Lakin dilin ölümü de kendi elinden olur. Aslında Morrison, dilin hayatta kalabilmesinin güçlü bir ayartmaya direnmesiyle mümkün olduğunu söyler: Dil, betimlediği olayları ve hayatları "kapsamayı" ya da "ele geçirmeyi" reddettiği sürece hayatta kalır (a.g.e.). Bunun tersini yapmaya meylettğinde ise yalnızca canlılığını yitirmez, aynı zamanda kendi şiddet gücünü de kazanır (Butler 1997, 9). Demek ki dilin şiddete dönüşmesi aynı zamanda dilin ölümü demektir, üstelik bu, deyim yerindeyse dildeki bir aşırılıkla, yani dilin resmettiği olaylar ve hayatların üzerine kapanmasıyla, onlar üzerinde hak iddia etmesiyle gerçekleşir.

Nefret söyleminin gücü ve güçsüzlüğü

Peki bu açıdan bakıldığında nefret ifadelerini nerede konumlandırmak gerekir? Morrison'dan aldığı ilhamla Butler, nefret söyleminin yapısına ve özellikle de tehdit ifadelerinin bu bağlamda sahip olduğu özel yere değinir. Dil tarafından gerçekleştirilen bir tür kapma ve ele geçirme hamlesidir nefret söylemi. Üstelik burada bir de şiddetin aktarımı söz konusudur, ki tehdit ifadeleri tam da bu geçişi kayda geçirmek üzere oradadır: Bir anlamda tehdit edimi, gelecekte yapmakla tehdit edilen şeyin icrasını başlatır —onu tam olarak gerçekleştirilmeksizin, istikbaldeki kesinliğini dil yoluyla belirlemeyi ve pekiştirmeyi hedefler (a.g.e., 9). O halde tehdit, önceden duyurduğu ve delalet ettiği eylemin kendisi değilse bile, yine de belirli bir gücün varlığına işaret eden bir eylemdir: müstakbel bir gücü haber veren ve başlatan bir güç. Fakat Butler, tehdidin tümüyle dile dair olduğunu, onun tarafından haber verilen eylemin ise dilin tamamen ötesinde maddi bir ortamda cereyan ettiğini düşünmenin yanlışlığı konusunda bizleri uyarır, zira konuşmanın kendisi *bedensel* bir edimdir (a.g.e., 10). Butler tehdidin (diğer konuşma edimleri için de geçerli olduğu üzere) bedenle olan ilişkisine neden geri döner? Bu defa hedeflediği şey, dilin bedenin kültürel kuruluşuna olan içkinliğini değil, bedenin dilin icrasında yarattığı muğlaklığı (ikisi arasındaki hem ayrılmaz hem de uyumsuz ilişkiyi) vurgulamaktır: Bir konuşmada her zaman onu aşan, zorlayan veya kontrolden çıkaran bir şeyler vardır, ki bu tam da onun konuşan bir bedenin eylemi olmasından ileri gelir. Eğer bir söz edimi tam olarak *ne* icra ediyor olduğundan asla emin olamıyorsa, onun hakkında daima bir düzeye kadar bilgisiz kalmaktan kurtulamıyorsa, boyuna kastetmediği şeyler söyleyerek maksadını aşır duruyorsa, bu aynı zamanda onun asla kesin bir şekilde hakim olamayacağı bir bedenin konuşması olmasından dolayıdır. Belki şöyle söyleyebiliriz: Bedenin dil tarafından oluşturulduğu ve dolayısıyla onun tarafından yaralanmaya açık olduğu ne kadar doğruysa, dilin kendinden eminliğini durmaksızın sekteye uğratan ve onu daima bir açıklığa maruz bırakan şeyin beden olduğu da o kadar doğrudur. O halde beden konuşmanın kör noktasıdır: Konuşmada beden tarafından icra ediliyor olan eyleme asla tam olarak hakim olunamaz —dolayısıyla, söz edimleri kaçınılmaz bir şekilde daima söylemek istediklerinden daha fazla ve daha farklı şeyler söylemekten kurtulamayacaktır (a.g.e., 10-11).

Nefret söylemi ve tehdit ifadeleri bahsine dönersek... Butler'ın nereye varmak istediği anlaşılıyor: Tehdit her ne kadar önceden duyurduğu eyleme göndermede bulunuyor ve bir anlamda onu başlatıyor olsa da, bedenin dolayımından geçer ve bu esnada kesinliğinden bir şeyler de yitirir. Nasıl ki dilbilimsel açıdan ele alındığında tehdit addedilmeyen belirli bir hitap, bir ifade veya bir söz, beden tarafından belirli bir konuşma edimi içerisinde icra edildiğinde pekala bir tehdit olarak tezahür edebiliyorsa tersi de doğru olmalı: Performatif bir edimin bariz bir etkisi olarak ortaya çıkan tehdit, eylemin bedensel tavrı yoluyla zararsız veya etkisiz de kılınabilir. Demek ki tehdit edimi ile onun tarafından geleceğe dönük olarak anons edilen şiddet edimi aynı şeyler değildir —bir tehdit ifadesi gelecekteki bir şiddet eylemine zorunlu olarak yol açmaz (a.g.e., 11). Tehdit ifadesi tam da bu beklenen etkiyi yaratmayı hedefliyor olsa da daima yolundan çıkarılmaya, etkisiz hale getirilmeye, çuvallamaya açıktır ve tehdiye karşı çıkmak için kullanması gereken şey işte onun bu açıdır. Butler şunları söylüyor:

"Tehdidin işleme için belirli koşullar gerekir ve performatif etkilerini onun sayesinde cisimleştirebileceği bir güç mahali gerekir. Tehdit tarafından büyülenen eylemin erekselliği çeşitli talihsizlikler tarafından bozulabilir. Buna karşın tehdidi yapılandıran egemen eylem fantezisi şudur: belirli türde bir sözü söylemek aynı anda bu sözde atıfta bulunulan eylemi icra etmektir; Austin'e göre bu, söylediğini derhal gerçekleştiren bir edimsöz performatifi olacaktır. Oysa tehdit, asla öngörmediği bir tepkiyi kışkırtabilir, ortaya çıkmasına yardımcı olduğu bir direniş karşısında egemenliğine dair beklentisini kaybedebilir. Karşılık verme ihtimalini yok etmek yerine, hitap edileni korkutarak felç etmek yerine, tehdit, farklı türden bir performatif edimle karşılanabilir —tehdidin ikiye katlanmış (her konuşmada kasıtlı veya kasıtlı olmaksızın icra edilen) eyleminden konuşan taraflardan birini diğerinin karşısına çıkarmak için istifade eden, tehdidin performatif gücünü afallatan bir edimle" (a.g.e., 12).

Butler, bir nefret veya bir tehdit ifadesine, onun gerçekte sahip olduğundan daha büyük bir güç atfetmemenin, ona yakalanmamak, onun tuzağına düşmemek, onun tarafından ayartılmamak için şart olduğuna dikkat çeker, çünkü ona fazladan atfedilen her güç paradoksal bir şekilde onun yerleşmesine, sağlanmasına neden olabilir, onu mukadder kılabilir. Oysa hiçbir söz —nefret veya tehdit ifadeleri de dahil olmak üzere— kaçınılmaz bir şekilde etkili veya isabetli olmak zorunda değildir, hiçbir kelime kaçınılmaz bir şekilde tek ve önceden bilenebilir bir sonuca yol açmak zorunda değildir; tersine, yeniden anlamlandırma imkanı her daim

geçerlidir ve bu imkan tam da söz edimlerinin açık zamansallığından feyzalıdır. Böylelikle yalnızca bir ifadenin farklı şekillerde tekrar edilmesi değil, aynı zamanda sözcüklerin kendi yaralayıcı güçlerinden koparılması ve yeni bir bağlama sokulması da olanaklı hale gelir (Salih 2002, 102-103; Özkazanç 2015, 34-35).

Bütün bunlar, söyleneni aynı anda icra da ettiği varsayılan ifadelerin bile aslında çuvallama riskinden muaf olmadığını gösterir. O halde bu türden ifadelerin kendinden müteşekkil veya mutlak güçlere haiz olduğu zannına kapılmak yerine, her birinin kendi üzerine kapanmayı hedefleyen *akıbeti belirsiz* girişimlerden ibaret olduğunu kabul etmek gerekir —söylenene eksiksiz bir şekilde hükmetmeye dair, söylenendeki muhtemel tüm anlamları tüketmeye dair veya söylenenin hedeflenen şeyle birliğine dair tüm iddialarda karşımıza çıkan şey aynı egemenlik fantezisiidir ve aslında kendini cisimleştirecek performatif hüneri sergilemesi gerekecektir.⁷ Ne var ki yarattığı dehşet ve panik, kimi tedbirler almanın haklı aciliyetiyle birleşerek, nefret söyleminin kendi güçlerine dair fantezisinin bu defa tersinden doğrulanmasına veya yerleşmesine izin de verebilir. Böyle bir endişeden hareketle Butler, bağlamlarından tümüyle bağımsız olarak yaralayıcı oldukları düşünülen ifadelerle odaklanır. Ona göre, ABD ordusundaki gay ve lezbiyenlerin kendilerini açık kılmalarıyla ilgili düzenlemelere dair tartışmalarda veya rap müziğin cinsiyetçi diline dair tartışmalarda görüldüğü üzere, bazı sözcüklerin anlam ve etkisinin ne olduğunu kimin yorumlayacağı hususunda temel bir sorun bulunmaktadır. Nitekim bu örneklerde belirli ifadelerin yaralayıcı olduğuna karar veren merci, muhafazakar mahkemeler olmuştur. Bazı ifadelerin kendi bağlamlarını da beraberinde getirdiği, dolayısıyla daima aynı yaralayıcı etkiye sahip olduğu yönündeki görüşlere muhalefet eden Butler, saldırgan ifadelerin güçlerini onun elinden alacak şekilde yeniden-sahnelenmesi (*restaging*) ve yeniden-anlamlandırılması (*resignifying*) imkanını dikkate almayı önerir (Butler 1997, 13). Butler, yaralayıcı ifadelerin bu şekilde ikiye katlanarak tekrarlanmasına (*redoubling*) örnek olarak rap müzik, siyasi parodi ve hicvin yanısıra, bu ifadelerin eleştiri amaçlı, hatta sansür talep eden hukuki düzenlemelerdeki kullanımlarına işaret eder —nefret ifadelerini hedef alan eleştirel ve hukuki söylemin kendisi bile, aynı ifadelerin yeniden-sahnelenmesine ve yeniden-anlamlandırılmasına dayanır. Paradoksal bir şekilde, nefret ifadelerinin bağlamsız olduğunu, daha doğrusu kendi bağlamlarını üzerlerinde taşıdığını söyleyen eleştirel yaklaşımlar bile aslında bu ifadelerin atıfsal (*citational*) karakterini doğrular. Ne var ki Butler'a göre bu türden yaklaşımlar, örtük şekilde doğruluyor oldukları şeyin aksine, saldırgan ifadelerin karşı tarafın elinden alınarak ona doğru yöneltilmesi veya farklı bir düzen içerisinde yeniden sahnelenmesi yönündeki görüşlerin altını oymaya devam eder —zira konuşma ediminin saldırgan ve yaralayıcı etkilerinin *zorunlu olarak* konuşma edimine gömülü olduğu, onun ilk veya süregelen bağlamına tabi olduğu, onu ilk harekete geçiren niyetlere ve ilk andaki tertibine bağlı kaldığı gibi varsayımlarda ısrarını sürdürür. Oysa böyle ifadelerin yeniden değerlendirilmesi (*queer* sözcüğü örneğinde olduğu gibi), farklı türde bir siyasal performatifin mümkün olduğunu bizzat gösterir —bir sözün onu söyleyene geri çevrilebileceğini gösterebilir, kökünde yattığı varsayılan ilk niyetlere hücum etmek için ona atıfta bulunabilir, halihazırdaki ve gelecekteki etkilerini tersyüz edebilir (a.g.e., 14).

Nefret söyleminin eleştirisi ve ötesi

Bu makalede Butler'ın nefret söylemi bağlamında performatif güce nasıl yaklaşılması gerektiği konusundaki görüşlerini açıklamaya çalıştık. Elbette ki Butler'ın bu konudaki tezleri bununla sınırlı değil. Aksine, şunu söyleyebiliriz ki nefret söylemindeki performatif güce nasıl yaklaşılması gerektiği sorusu Butler'ın gündemini ne kadar meşgul ediyorsa, nasıl yaklaşılmaması gerektiği sorusu da aynı ölçüde meşgul etmektedir. Butler, nefret ifadelerini kuvvetli bir şekilde eleştirmeyi amaçlayan, fakat ona peşinen büyük bir güç de atfeden, karşısında sansürleme, yasaklama, cezaileştirme gibi tedbirler almayı öneren yaklaşımların paradoksal etkilerini ciddiye alır. Bu türden yaklaşımlar, nefret ifadelerinin akıbetindeki belirsizliği ve başarısızlık olasılığını hesaba katmayarak, saldırgan ve yaralayıcı etkilerinin pekişmesine izin veriyor olabilir mi? Öte yandan bu yaklaşımlar söz konusu ifadelerin güçlerini zayıflatacak veya durduracak kudrete sahip faillik konumlarının yaratılması imkanının altını oyuyor olabilir mi? Bu makaleyi izleyecek olan başka bir makalede Butler'ın bu sorulara verdiği yanıtlara odaklanarak, tartışmaya devam etmeyi planlıyoruz.

¹Nefret söylemi hakkındaki tartışmalar her ne kadar uzun yıllardır asıl olarak hukukun alanında ve yasal düzenlemelere atfla yürütülüyorsa da, uluslararası ölçekte kabul gören tek bir hukuki tanım halen bulunmamaktadır. Yine de en çok göndermede bulunulan bir tanım arıyorsak eğer, bunu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1997 yılında aldığı R 97(20) sayılı tavsiye kararında bulabiliriz: "'Nefret söylemi' kavramı, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık veya etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dahil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan ve teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu anlamda 'nefret söylemi' muhakkak belirli bir kişiye veya gruba yönlendirilmiş yorumları kapsamaktadır". Bakanlar Komitesi'nin söz konusu kararı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin nefret söylemiyle ilgili içtihadı hakkında bkz. (Weber 2009).

²Bu makalede, Türkiye'de nefret söyleminin çeşitli veçheleri üzerine yürütülen tartışmaları ve nefret ifadelerinin yaralayıcılığı karşısında kamusal bir tepki oluşturma çabalarının sorunlarını ne yazık ki dışarıda bırakmak zorundayız —üzerine yazıyor olduğumuz başlık ve makale formunun sınırlılıkları, bu tartışmalara ve sorunlara hak ettiği yeri ayırmamıza olanak tanımıyor. Ayrıca bu makalede Butler'a atfla sunmaya çalıştığımız nefret söylemi eleştirisini kendi sorunlarımız ve açmazlarımız bakımından sınamak, kendi tecrübemiz etrafında yeniden değerlendirmek, imkanları ve sınırlılıkları üzerine dikkatlice düşünmek gerekir. Haliyle tüm bunlar doğrudan bu sorunları odak noktasına koyan başka bir çalışmada yapılabilir ancak. Fakat burada yalnızca bir noktanın altını çizmek isteriz. Aslına bakılırsa nefret söylemi karşısında hukuku ve devleti göreve çağırın, yani bir bakıma asıl failiği hukuka ve devlete atfeden yaklaşımların (ki Butler'ın muhalefetine hedefinde bu yaklaşımlar bulunur) Türkiye'de kararlı bir şekilde temsil edildiği söylenemez —zira nefret söyleminin üretilmesi ve dolaşıma sokulmasında hukukun ve devletin çoğu durumda apaçık olan dahil, bu türden beklentileri daha baştan tutarsız ve şüpheli kılmaktadır. Öte yandan nefret söylemine dair fikriyatın asıl olarak dünyada çoktan içerisine sokulduğu hukuki dil ve yasal çerçeve üzerinden devralınmış olması, yalnızca tartışmanın sınırlarının tayin edilmesine etkide bulunmamış, aynı zamanda alternatif karşı koyma yollarını ve faillik biçimlerini tahayyül etmeyi de zorlaştırmıştır. Fakat her koşulda Türkiye'deki nefret söylemi tartışmalarına en başında sirayet etmiş olan bu gerilim, bir zayıflıktan ziyade üretken bir hattın vesilesi de olabilir. Bu açıdan, nefret söylemine ve nefret suçlarına karşı muhalefetin kesin bir dönüm noktası olarak işaret edilen Hrant Dink cinayeti, nefret söylemiyle mücadelenin açmazları bakımından da kritik bir yerde duruyor. Yalnızca bir nefret söylemi kampanyasının vahim bir nefret suçuyla sonuçlanmasının bir örneği olarak değil. Yalnızca hukukun böyle bir nefret söylemine göz yumması, nezaret etmesi ve nihayetinde dahil olmasının bir örneği olarak da değil. Belki çok daha önemlisi, böyle bir örgütlü nefret saldırısına hedef olmadan önce, nefret söyleminin sahip olduğu güçleri tam da onun atıfısal karakterini onun aleyhine kullanarak sarsan bir dilsel performatifin ve siyasal failiğin bizzat Hrant Dink tarafından etkili bir şekilde sergilenmiş olması bakımından da. Dolayısıyla, Butler'ın nefret söylemine dönük eleştirilerini yeniden değerlendirmek için Türkiye deneyiminin dikkate değer bir bağlam sunduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'de nefret söylemi üzerine yapılan çalışmalar genellikle nefret ifadelerinin medyadaki temsillerine odaklanmakla birlikte, bu söylemin çeşitli görünüşleri ve boyutları, nefret suçlarıyla olan ilişkisi, ifade özgürlüğü bağlamında yürütülen tartışmalar, yürürlükteki yasal mevzuatın sorunları ve yeni yasal düzenleme önerileri gibi başlıklarda yoğunlaşmaktadır (Köker ve Doğanay 2010; Çavdar ve Yıldırım 2010; Akın et al 2010; Inceoğlu 2012; Çınar 2013). Bunların içerisinde nefret söylemini tek başına hukuki bir perspektiften ele almanın sakıncalarına dair pek çok uyarı da bulunmaktadır: Örneğin Fethiye Çetin, nefret söyleminin cezaileştirilmesine dair girişimlerin "iktidarı elinde tutanlar tarafından suistimal edilmesi riskine karşı, bu tür söylemlerle, psikolojik, kültürel, sosyal ve hukuki olmak üzere çok kapsamlı projeler üretmek mücadelesinin daha doğru bir yol" olacağına işaret eder (Çetin 2012, 126-127). Çetin ayrıca, "nefret söyleminin hukuksal metinlerdeki izdüşümlerini" takip etmenin ve "yargı kararlarındaki ayrımcı söylem ile yargı makamlarının ayrımcılığa ve nefret söylemine yaklaşımı"ni sorgulamanın zorunluluğuna da dikkat çeker (a.g.e., 127). Nefret ifadelerinin hukuki açıdan ele alan Ulaş Karan ise, yasaklamının nefret söylemiyle mücadele noktasında en iyi ve en etkili yol olmadığını ve tek başına bu olgunun ortadan kaldırılmasına yol açmayacağına dair uyarıyla çalışmasını bitirir (Karan 2012, 101). Kaos GL ortak imzasıyla yayınlanmış bir metinde bunun bir adım daha ötesine geçilecek, nefret söylemi bir yana, nefret suçlarında dahi ağır cezalardan yana olmanın, "nefret ideolojilerini ortaya çıkaran toplumsal bağlamın ve farklı gruplar arasındaki ilişkilerin ayrımcılıkla belirlenmesini engellemenin tek yolu olarak görünen demokratikleşmenin önünde bir engel" teşkil ettiği, üstelik cezalandırma taleplerindeki bu aşırılığın nefret suçlarının zeminini oluşturarak muhafazakar eğilimleri pekiştirdiği söylenmektedir (Kaos GL 2012, 296). Nefret söyleminin tartışmalı bir kavram olduğunu belirten Yasemin Inceoğlu ise bu konudaki yasal düzenlemelerin bumerang etkisine dikkat çekerek şunları söyler: "Nefret söyleminin, nefret suçuna giden süreçte tetikleyici görev üstlenmesi gerçeğinden yola çıkarak, 'Her nefret söylemi nefret suçu ile neticelenir' sonucuna ulaşmak ve çare olarak da nefret söyleminin yasalarla düzenlenmesi gerektiğini vurgulamak son derece yanlış olur" (Inceoğlu 2013, 90).

³ Butler, bir mülakatta Vikki Bell'in sorularına yanıt verirken, *Gender Trouble* (Cinsiyet Belası, 1990) ve *Bodies That Matter* (Bela Bedenler, 1993) adlı kitaplarından sonra aldığı ve neticede kendini bu kitabı (*Excitable Speech*, Galeyan Gelen Konuşma, 1997) yazmaya zorlayan eleştirilerden bahseder. Bu eleştirilerin odak noktasında bulunan ve üzerine en çok şüphe toplayan şey, öznenin söylem tarafından kurulduğuna dair tezidir. Aslında o dönem başvurduğu Foucaultcu çerçevenin, öznenin daima söylem içerisinde kurulduğu, fakat asla tam olarak kurulamadığı, yani her zaman kısmen veya öngörülenlen uzak şekilde kurulduğu yönündeki tezlerini kesin bir şekilde savunabilmek için yetersiz kaldığının farkında olduğunu söyler: Peki özne kuruluşunun başarısızlığından, onun çuvallamasından nasıl bahsedebiliriz? Temelsizliğinden, kırılabilirliğinden, öngörülemezliğinden nasıl bahsedebiliriz? Butler aklında bu gibi soruların dolandığını belirtir, üstelik insanlar ondan somut örnekler istemektedir (Bell 1999, 164, ayrıca bkz. Disch 1999, 554). İşte bütün bunlar Butler'ı, nefret söylemi üzerinde yükselen somut tartışmaların içerisinde, öznenin söylemsel kuruluşuna ve bunun nihai imkansızlığına, yani tamamlanamazlığına ve tüketilemezliğine dair tezlerini, dilsel faillik ve performatif siyaseti merkeze alarak geliştirmeye sevk etmiştir. Butler'ın bu kitaptaki tezlerini ve performatif kavramını, hegemonya ve radikal demokrasi bağlamında ele alan bir yorum için bkz. (Özkazaç 2015).

⁴Örneğin mahkemede verilmiş bir hükmün, evliliğin onaylandığını gösteren bir ifadenin veya kişinin vaftiz edildiğini kayda geçiren bir jestin geçerli sayılabilmesi için, belirli bir uyuşmuş etkisi olan uyuşmuş bir işlem, kabul edilmiş bir ritüel ve törensellik içerisinde gerçekleştirilmiş olması gerekir —yetkili kişiler tarafından, uygun koşullar altında, doğru ifadelerle, hatasız ve eksiksiz şekilde yerine getirilmiş prosedürlerle, yapılan işleme karşılık gelen yönelim ve düşüncelerle, yine yapılan işlemlerle uyumlu bir davranış ve tutum şekliyle gerçekleştirilmediğinde, edim de bütünüyle şüpheli, geçersiz veya yok hükmünde olacaktır.

⁵Butler'ın Austin yorumu, kendisinin de ifade ettiği üzere sadık bir yorum olmaktan uzaktır (bkz. Bell 1999, 164). Performatif kavramını ondan ödünç almıştır fakat aslında bütünüyle Jacques Derrida'nın dolayımından geçmiş olduğu haliyle. Austin'de ilginç bulunduğu şeyin onun edimsözler ile etkisözler arasında yaptığı ayrım olduğunu söyler, ki böylelikle Austin söz edimleri içerisinde egemene bilmeden de olsa bir yer açmıştır: Butler'a göre Austin, edimsözlerle dil içerisinde ayrıcalıklı bir konum atfederek söylemin içindeki egemen güç fantezisinin taslağını çıkarmıştır (a.g.e., 164) — Butler'ın hem konu edineceği hem de hedef alacağı şey budur zaten. Austin'i Butler için önemli bir muarız haline getiren bir diğer şey de, söz edimleri kuramının çağdaş hukuk düşünceleri üzerindeki etkisidir, ki bunların arasında Catharine MacKinnon gibi feministler de vardır. Butler, egemenlik fantezisinin Austin vasıtasıyla dilde yeniden icat edilmesinden rahatsızlık duyar, nitelik makalenin ilerleyen kısımlarında yeniden değineceğimiz üzere, performatifliğe dair düşüncesi Austin'in öne sürdüğünden epeyce farklılaşır. Butler söz edimlerinin performatif gücünü konuşmacının söyledikleri üzerindeki hakimiyetinden değil, söz edimlerinin atıfıllığından ve yinelenebilirliğinden türetir (Butler 2014, 316-317). Aslında yukarıda belirttiğimiz gibi bu büyük ölçüde Derrida'nın Austin eleştirisinden devralınmış bir yorumdur (Derrida 1988; ayrıca Derrida'nın söz edimleri kuramı ve Austin yorumu hakkında bkz. Aysever 2006).

⁶Butler'a göre söylemler kelimenin tam anlamıyla bedenlerin içinde yaşar ve bedenler de söylemleri kendi can damarının bir parçası olarak taşımaya devam eder —kimse bir söylem tarafından taşınmıyor olmadan yaşayamaz (Meijer ve Prins 1998, 282). Öyleyse Butler, bedenler ile söylemler arasında ilişkiyi, bir yanda söylemsel bir kuruluş diğer yanda ise yaşayan bir beden varmış gibi kavramaz, ikisi en başından itibaren iç içedir (a.g.e., 282).

⁷Elbette Butler, nefret ifadelerinin de çuvallamaktan muaf olmadığını ve akibetindeki belirsizliği görmezden gelerek onlara aşırı bir güç atfetmenin doğru olmadığını söylerken, ne her tür nefret söylemini aynı statüye indirgemek ne de hitap edenle arasındaki güç asimetrisini yok saymak istemektedir. Örneğin, Zimbabve devlet başkanı Mugabe'nin ve onun Namibya, Svaziland, Zambiya, Uganda ve Kenya'daki muadillerinin, eşcinselliği Hıristiyanlık öğretilerine ve Afrika geleneklerine vurulmuş bir "kırbaç" olarak işaretleyen homofobik sözlerini bir *excitable speech* olarak değerlendirip değerlendirmedikleri sorusuna, bunların "cinai sözcükler" (*murderous words*) olduğunu söyleyerek yanıt verir: Mugabe'nin eşcinselleri hayvanlarla kıyaslayarak lezbiyen ve gay kişilerin tam da eşcinsel olmalarından dolayı insan olma vasfını kaybettiklerini söylemesinin oldukça ciddi

sorunlara neden olduğunu vurgulayan Butler, bu aşırı ifadelerde Mugabe'nin şahsi görüşlerini ifade etme özgürlüğünden çok daha fazlasının bulunduğuna dikkat çeker. Mugabe'nin konuşması elbette bir devlet söylemidir —ki bu söylem insanların çalışma koşullarına, hareket özgürlüğüne, konut edinme hakkına, evlat edinme hakkına, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına, kısacası kimin yaşayacağına ve kimin öleceğine etki eder. Butler bu nedenle, böyle ifadelerin cinai sonuçlarından endişe ettiğini söyler (Reddy 2004, 119).

Kaynakça

Agtaş, Özkan. *Ceza ve Adalet* (İstanbul: Metis Yayınları, 2013).

Akıl, Altuğ et al. *Yeni Medyada Nefret Söylemi* (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010).

Austin, John L. *Söylemek ve Yapmak: Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri* çev. R. Levent Aysever (İstanbul: Metis Yayınları, 2009).

Aysever, R. Levent. "Derrida ve Söz Edimleri Kuramı" *Cogito — Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken* no. 47/48 (2006): 287-333.

Bell, Viki. "On Speech, Race and Melancholia: An Interview with Judith Butler" *Theory, Culture and Society* 16, no. 2 (1999): 163-174.

Boucher, Geoff. "The Politics of Performative: A Critique of Judith Butler" *Parrhesia* 1 (2006): 112-141.

Butler, Judith. "Eleştirinin Hassasiyeti: Asad ve Mahmood'a Cevap" *Eleştiri Seküler midir? Küfre Girme, İncinme ve İfade Özgürlüğü* Talad Asad, Judith Butler, Saba Mahmood ve Wendy Brown, çev. Mehmet Fahrettin Biçici (İstanbul: Açılım Kitap, 2015), 117-152.

Butler, Judith. *Bela Bedenler* çev. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2014).

Butler, Judith. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* çev. Başak Ertür (İstanbul: Metis Yayınları, 2008).

Butler, Judith. *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (London and New York: Routledge, 1997).

Butler, Judith. *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü* çev. Başak Ertür (İstanbul: Metis Yayınları, 2005).

Çavdar, Ayşe ve Aylin B. Yıldırım (ed.). *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi* (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2010).

Çetin, Fethiye. "Yargı Söylemi ya da Hukukun Adaleti", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* ed. Yasemin İnceoğlu (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 125-136.

Çınar, Mahmut (ed.) *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar* (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013).

Derrida, Jacques. "Signature Event Context" *Limited Inc* tr. Samuel Weber (Evanston: Northwestern University Press, 1988), 1-23.

Disch, Lisa. "Judith Butler and the Politics of the Performative", *Political Theory* 27, no. 4 (1999): 545-559.

Failler, Angela. "Excitable Speech: Judith Butler, Mae West, and Sexual Innuendo" *Butler Matters: Judith Butler's Impact on Feminist and Queer Studies* ed. Margaret Sönsör Breen and Warren J. Blumenfeld (London and New York: Routledge, 2016), 95-109).

İnceoğlu, Yasemin (ed.). *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012).

İnceoğlu, Yasemin. "Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi", *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar* ed. Mahmut Çınar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013), 75-92.

- Jagger, Gill. *Judith Butler: Sexual Politics, Social Change and the Power of the Performative* (London and New York: Routledge, 2008).
- Kaos GL. "Nefret Suçları Kimin Sorunu? LGBT Bireyler, Nefret Söylemi ve Medyadaki Temsil", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* ed. Yasemin İnceoğlu (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 289-306.
- Karan, Ulaş. "Nefret İçerikli İfadeler, İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* ed. Yasemin İnceoğlu (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 81-102.
- Kirby, Vicki. *Judith Butler: Live Theory* (London and New York: Continuum, 2006).
- Köker, Eser ve Ülkü Doğanay. *Irkçı Değilim Ama... Yazılı Basında Irkçı-Ayrımcı Söylemler* (Ankara: İHOP, 2010).
- Lloyd, Moya. *Judith Butler: From Norms to Politics* (Cambridge and Malden: Polity, 2007).
- Meijer, Irene Costera ve Baukje Prins. "How Bodies Come to Matter: An Interview with Judith Butler" *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 23, no. 2 (1998): 275-286.
- Morrison, Toni. "Nobel Lecture" December 7, 1993.
https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1993/morrison-lecture.html.
- Özkazanç, Alev. "Butler'ın Feminizmi: Siyasi Bir Okuma İçin Klavuz" *Feminizm ve Queer Kuram* Alev Özkazanç (Ankara: Dipnot Yayınları, 2015), 23-53.
- Reddy, Vasu. "Troubling Genders, Subverting Identities: Interview with Judith Butler" *Agenda* 62 (2004): 115-123.
- Rothenberg, Molly Anne. "Embodied Political Performativity in Excitable Speech: Butler's Psychoanalytic Revision of Historicism" *Theory, Culture and Society* 23, no. 4 (2006): 71-93.
- Salih, Sara. *Judith Butler* (London and New York: Routledge, 2002).
- Schaff, Kory. "Hate Speech and the Problem of Agency: A Critique of Butler" *Social Philosophy Today* 16 (2000): 185-201.
- Schippers, Birgit. *The Political Philosophy of Judith Butler* (New York and London: Routledge, 2014).
- Schwartzman, Lisa H. "Hate Speech, Illocution, and Social Context: A Critique of Judith Butler" *Journal of Social Philosophy* 33, no. 3 (2002): 421-441.
- Shulman, George. "On Vulnerability as Judith Butler's Language of Politics: From Excitable Speech to Precarious Life" *Women's Studies Quarterly* 39, no. 1/2 (2011): 227-235.
- Smith, Anna Marie. "Words That Matter: Butler's Excitable Speech" *Constellations* 8, no. 3 (2001): 390-399.
- Weber, Anne. *Nefret Söylemi El Kitabı* çev. Metin Çulhaoğlu